

ȘCOALA CLUJEANĂ DE PSIHLOGIE
- NAVA AMIRAL A PSIHLOGIEI DIN ROMÂNIA
Interviu cu Doamna Mariana Roșca

CLUJ-NAPOCA SCHOOL OF PSYCHOLOGY
- ADMIRAL SHIP OF ROMANIAN PSYCHOLOGY
Interview with Mrs. Mariana Roșca

Nicolae Jurcău*

În *Dicționarul de psihologie*, publicat acum 10 ani la Editura Babel din București, la p.620 citim: „**ROȘCA, Mariana** (n.1919), psiholog român și cadru didactic la Universitatea „Babeș-Bolyai” din Cluj-Napoca. A fost preocupată de problemele psihologiei deficienților, iar după 1970 de probleme de psihodiagnostic. A publicat peste 30 de studii și lucrări, printre care: *Specificul diferențelor psihice dintre copiii întârziți mintal și cei normali* (1965); *Metode de psihodiagnostic* (1972).

N.J. *Stimată Doamnă Profesor, sunteți de o vârstă cu Marea Unire (n.a. - Doamna Profesor Mariana Roșca s-a născut în 1918). Cred că aveți o tolbă plină de amintiri despre ceea a fost ȘCOALA CLUJEANĂ DE PSIHLOGIE. Ne puteți spune când și de ce a apărut sintagma ȘCOALA CLUJEANĂ DE PSIHLOGIE ?*

M.R. Nu știu cine a lansat această formulare, dar în mod cert ea nu a apărut în cadrul catedrei noastre de psihologie și nu a fost utilizată de membrii ei, „lauda de sine” nefiind cultivată aici. Apariția acestei sintagme nu poate fi înțeleasă în afara evoluției istorico-sociale. Așadar, vă propun să deschidem o carte de istorie trăită.

„În anul 1929 se ținea un Congres al Studenților din toată țara, dar și din Pind și Timoc. Nu uit seriozitatea dezbaterii problemelor, maturitatea discuțiilor, talentul vorbitorilor. Am descoperit ceva de un preț deosebit. *Am descoperit într-un om o inimă care bate în ritmul permanenței naționale* (subl. M.R.). Ieșiți seara de la una din ședințele congresului, ne-a întrebat simplu: «Sunteți ardeleni? Vreau să vă invit să fiți în seara asta oaspeții mei. Sunt primpretor la Craiova și m-aș bucura să petrec o seară cu dumneavoastră. E prima oară că am acest prilej și pentru că v-am îndrăgit pentru izbânda voastră de a rămâne români. Vreau în seara asta să fiți ai mei». Ne-a dus la restaurant în Parcul Bibescu, unde aranjase un ospăț pantagruelic. I-am cântat cântece studentești intercalate cu eruptivele cântece ciprianești și cântecul Tricolorul. Eram tineri, *eram studenți, purtam în noi mândria de a reprezenta Ardealul* în prima lui generație de școlaritate românească la Universitatea Daciei Superioare. Purtam în suflet eșarfa tricolorului atâta vreme îngenunchiat (...). În tren, la reîntoarcere, am ajuns cu toții la concluzia

* Prof. univ. dr., Universitatea Tehnică Cluj-Napoca; e-mail:
Nicolae.Jurcau@dppd.utcluj.ro

inepuizabilei resurse sentimentale a celor din Țara Veche pusă la baza Unirii din 1918 (...).

Din acea seară am socotit că dincolo de obligațiile școlare ne revenea nouă, noul tineret intelectual al țării, sarcina de a face ca Unirea să devină o realitate indestructibilă în geografia spirituală a țării. Atunci m-am decis să iau condeiul în mână, de a mă pune în serviciul de promovare a românismului prin răspândirea culturii noastre naționale, oricând și în orice împrejurare (...). V-am citit din H. Stanca, 1987, *Fragmentarium Clujean*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, p. 27.

În această atmosferă de efervescență intelectuală și de hotărâre de creație, mulți tineri, sub influența profesorilor din liceu, s-au orientat spre psihologie, cum s-a întâmplat cu Salvator Cupcea și Alexandru Roșca. Acesta din urmă, chiar după decenii, amintea cu admirație pe profesorul său de psihologie din liceu, Romulus Demetrescu.

Înscriși la Facultatea de Litere și Filosofie a Universității Daciei Superioare ei frecventează cu asiduitate cursurile de psihologie ținute de Florian Ștefănescu-Goangă, a cărui biografie Alexandru Roșca o va cuprinde în *Dicționarul Enciclopedic de Psihologie* (a se vedea N. Sillamy, 1980, *Dictionnaire Encyclopédique de Psychologie*, Paris, Editura Bordas), încadrându-l între cei patru psihologi reprezentativi pentru psihologia din România: N. Vaschide, C. Rădulescu-Motru, Fl. Ștefănescu-Goangă și M. Ralea.

Tinerii studiază temeinic curente și lucrări de psihologie apărute pe plan mondial, le verifică, le completează cu cercetări de teren în România. Cercetările se materializează în lucrări de licență și de doctorat.

Această primă generație cuprindea tineri apropiați ca vârstă: Liviu Rusu și Lucian Bologna, născuți în 1901; Ionel Pitariu – 1904, Nicolae Mărgineanu - în 1905; Alexandru Roșca – în 1906, Mihai Beniuc – în 1907, Dimitrie Todoran, Salvator Cupcea – în 1908, Tudor Bugnariu – în 1909. Atunci când colectivul avea o încadrare maximă cuprindea 11 membri.

N.J. *Personalități accentuate, nume de referință în cultura românească, cei mai sus pomeniți, deși porniți de la aceeași matcă, au luptat mai apoi pe fronturi diferite. Cum explicați această „despărțire” a lor?*

M.R. Curând mulți dintre ei se îndreaptă spre alte orizonturi. Această *aparentă evadare* își are explicația în particularitățile formării universitare. Matricea *formării lor era Facultatea de Litere și Filosofie*, cu variate și profunde posibilități de specializare, care se definitivă abia cu ocazia elaborării lucrării de absolvire a facultății (tezei de licență) și, în continuare, a doctoratului.

Mai exista încă o particularitate a împrejurărilor de atunci: cursurile nu se țineau cu studenți grupați pe ani de școlarizare și în conformitate cu logica internă de structurare a fiecărei discipline. Studentul își înscria în *index*, în fiecare an, denumirea cursurilor și a seminariilor la care dorea să participe și să dea examen. Obligatoriu era doar să promoveze un anumit număr de examene (cum am spune astăzi: să cumuleze un anumit număr de credite, 60 să zicem). Ce minunată libertate, s-ar putea spune. Dar câtă dezorientare pentru un începător. Se putea întâmpla ca în anul I el să asculte un curs de *psihologie diferențială*, nu unul de *psihologie generală*, din care s-au dezvoltat ulterior multiplele ramuri. Iată câteva cursuri pentru care opta un student din anul I, în cursul anului școlar 1938-1939: Psihologie diferențială – Fl. Ștefănescu-Goangă; Sociologia, Etica – C. Sudețeanu;

Pedagogie generală – V. Ghidionescu; Literatura română în secolul XVII – N. Drăganu; Istoria Literaturii române în epoca luminii – D. Popovici; Victor Hugo – Yv. Auger; Estetica literară – L. Rusu; Empirism și raționalism – D.D. Roșca; Gândirea magică – L. Blaga.

N.J. *Care era la vremea aceea structura Universității?*

M.R. Universitatea Daciei Superioare era formată nu numai din facultăți, ci și din institute de cercetare.

Institutul de Lingvistică, condus de *Sextil Pușcariu*, cel care a fost primul rector al Universității, a inițiat o lucrare de valoare istorică și anume: *Atlasul Lingvistic al României*.

Constantin Daicoviciu conducea, în cadrul *Institutului de Studii Clasice*, săpăturile de scoatere la lumină a vestigiilor de la vechea capitală a Daciei – Sarmizegetusa – cât și a celei noi de *la Ulpia Traiana*.

Institutul de Psihologie, condus de **Florian Ștefănescu-Goangă**, avea o situație specială. Oficiile de orientare profesională aveau nevoie de teste psihologice, care erau elaborate, multiplicare și vândute acestor oficii. Fondurile bănești au permis înființarea unei edituri, a unei reviste în care se publicau cărțile și articolele colaboratorilor.

Ca încadrare, titlu și salarizare, membrii Institutului aparțineau Facultății, cu diferite grade: preparator, asistent, șef de lucrări, conferențiar, profesor. Un număr redus de persoane, cu funcții administrative la editură, aparțineau exclusiv de Institut.

Valoarea intelectuală, extinderea și gradul pregătirii universitare rezultă din faptul că toți cei ce s-au orientat în timp spre domenii mai mult sau mai puțin apropiate de psihologie au avut realizări remarcabile.

N.J. *Ne puteți spune câte ceva despre prietenii și colegii soțului dumneavoastră, Profesorul Alexandru Roșca?*

M.R. Salvator Cupcea a fost cel mai bun prieten al lui Alexandru Roșca, din liceu și până la prematurul lui deces (1958).

N.J. *Cum se explică noua sa orientare profesională?*

M.R. În paralel cu Facultatea de Litere și Filosofie, **Salvator Cupcea** a urmat cursurile Facultății de Medicină, care la acea vreme era parte componentă a universității clujene. S-a specializat în psihiatrie, încadrându-se la Spitalul de Neuro-Psihiatrie din Sibiu. Neîndoielnic, pregătirea de psiholog s-a îmbinat armonios cu cea de medic psihiatru și apoi de specialist de igienă mintală. Faptul că imediat după război a fost numit reprezentant al țării noastre la Organizația Mondială a Sănătății (OMS), ne îndreptățește să afirmăm că și-a dovedit valoarea ca *medic*. Până la deces a îndeplinit funcția de director al Institutului de Igienă din Cluj. Când intra în amfiteatru - notează unul dintre foștii studenți ai lui Salvator Cupcea - acest gentilom cu o statură impunătoare, care era Șeful Igienei Generale, ținea o adevărată dizertație, care captiva auditoriul aducând la un procent de 100% frecvența studenților.

Un alt bun prieten de-a lungul anilor al lui Alexandru Roșca a fost **Lucian Bologa**. În 1931 se desprinde de Institutul de psihologie, deși avea *doctoratul în*

psihologie și sociologie – cu o teză despre viața religioasă – și pleacă la Sibiu, județul său natal, funcționând până la deces (1955) ca profesor, subdirector, la Școala Normală de Băieți „Andrei Șaguna”. În obligațiile sale intrau, în cursul anilor, limba română, latina, logica, psihologia, sociologia, administrația și legislația, științele pedagogice și îndrumări pentru alcătuirea fișelor de observație. Acoperirea acestui larg domeniu era posibilă ținând seama de pregătirea în cadrul Facultății de Litere și Filosofie, menționată mai sus. Ca profesor de pedagogie, organiza practica pedagogică a elevilor la școala de aplicație. Elevii asistau la lecții model, învățau să le analizeze, țineau ei înșiși lecții de probă și lecția finală. Paralel, normaliștii erau îndrumați să observe conduita elevilor, să completeze fișele psihopedagogice, făceau de serviciu pe școală. Demn de reamintit este faptul că erau pregătiți să supravegheze elevii în pauze, să le *organizeze jocurile*. Valoarea socială și răspunderea profesorului din școala normală, mai ales în pregătirea învățătorilor pentru școlile satești, decurgea din înțeleapta reformă a învățământului realizată de Spiru Haret. El considera că învățătorul trebuie să fie un luminător al satului, nu numai sub aspectul înzestrării copiilor cu cunoștințe esențiale, ci și de a fi îndrumătorul întregii vieți a satelor. În aceeași atmosferă de riguroasă disciplină și severă îndrumare se desfășura practica agricolă și cea din cadrul cooperativelor școlare; acestea aprovizionau elevii cu rechizite și alimente. Elevii din clasa a VIII-a – numiți în jargonul școlar „octovani” – făceau practică sociologică cu mentorul lor Lucian Bologa și se exersau în întocmirea monografiilor satești și comunale. Elevii participau și la activități în cadrul Așezământului Medico-Pedagogic de pe lângă Spitalul de Neuro-Psihiatrie din Sibiu, în scopul cunoașterii și înțelegerii persoanelor cu handicap. După exemplul „Extensiunii universitare”, elevii normaliști din anii finali țineau conferințe în sate și comune. Toți profesorii școlii se implicau, împreună cu elevii, în organizarea serbărilor și excursiilor. O realizare deosebită a elevilor normaliști a fost editarea, sub conducerea profesorului Lucian Bologa, a revistei „Gândul nostru” (1940-1943), revistă la care colaborau atât elevii cât și profesorii. Excelența activității de profesor a lui L. Bologa este recunoscută, în 1943 conferindu-i-se medalia „Meritul Cultural” clasa I. Pe lângă această extinsă și valoroasă activitate ca profesor, L. Bologa continuă activitatea de cercetător publicând lucrări care și astăzi pot fi consultate cu folos (n. a. - vezi Elena Macavei (2005). *Lucian Bologa. Viața și opera*, Sibiu, Editura Psihomedica). L. Bologa primește o bursă din partea Mitropoliei Ardealului și în anii 1938-1939 urmează cursuri la universitatea din Jena. Aici cunoaște diferite curente pedagogice, pe care le popularizează în țară. El menține legătura cu Facultatea de Litere și Filosofie refugiata la Sibiu și publică în Revista de Psihologie. Lucian Bologa nu a fost singurul care, părăsind Institutul de Psihologie, s-a orientat spre învățământul secundar. A. Floca s-a încadrat ca profesor de filosofie și logică la liceul „Mihai Eminescu” din Satu Mare; I. Creangă – profesor de filosofie la liceul „George Barițiu” din Cluj.

Pe un drum asemănător se plasează și **Ion Pitariu** (1904-1944) (tatăl profesorului Horia D. Pitariu de la Universitatea „Babeș-Bolyai” Cluj-Napoca). El funcționează, începând cu 1933, ca profesor la Liceul „Gheorghe Lazăr” din Sibiu și apoi la Liceul „Aurel Vlaicu” din Orăștie. A urmat stagiul de doctorat sub îndrumarea profesorului Florian Ștefănescu-Goangă, fiind preocupat de investigarea aptitudinilor matematice. Este menționat de psihologul Petre Pufan ca inițiator al primului laborator de psihologie școlară din țară. De-a lungul activității

sale s-a remarcat ca un pasionat distribuitor al cunoștințelor de psihologie prin conferințe și comunicări științifice, fiind totodată prezent, prin cercetările întreprinse, în „Revista de Psihologie Teoretică și Aplicată”. Câteva titluri: *Psihologia omului modern, Ideea de variație în psihologia modernă, Idealul profesional al tineretului nostru școlar, Conceptul de raționament matematic etc.*

Începutul carierei de cercetare și didactice a lui **Liviu Rusu** pare temeinic ancorat în psihologie. El abordează teme importante pentru practica socială. În 1928 își ia doctoratul în psihologie pe baza lucrării *Selecția copiilor superior dotați*. Publică *Principiile de bază ale psihologiei aplicate; Problema orientării profesionale, impresii din Germania și propuneri pentru organizarea ei la noi și Aptitudinea tehnică și inteligența practică* (1931).

Pe linie didactică, Liviu Rusu parcurge etapele obișnuite, fiind numit conferențiar, în 1929. Treptat însă, interesul de cunoaștere a lui L. Rusu se îndreaptă tot mai mult spre estetică, probabil sub influența cursurilor lui Gheorghe Bogdan-Duică, profesor de literatură. Între anii 1928-1929 a făcut specializări la Leipzig, Berlin și Hamburg, iar între anii 1933-1935, la Paris, unde și-a luat cel de al doilea doctorat, în estetică, cu lucrarea: *Essai sur la création artistique*. Ca urmare, el va deveni profesor de estetică la Catedra de estetică a Universității din Cluj. Un profil mai complet se găsește în cartea lui Dumitru Salade, *Portrete de universitari clujeni*, Cluj-Napoca, Editura Presa Universitară Clujeană, 1997. Datele sunt cu atât mai valoroase, cu cât D. Salade l-a cunoscut pe L. Rusu în mod nemijlocit, ca student. În perioada cât eu am fost studentă, L. Rusu a predat cursurile: Estetica literară (1938), Estetica genurilor literare (1939), Istoria esteticii de la Kant (1941). În evoluția profesională a lui L. Rusu apare o fractură (1948), nu determinată de factori personali, ci de conjunctura politică. Profesorii a căror disciplină era considerată ca având o puternică implicare ideologică au primit o nouă încadrare. Liviu Rusu a fost numit cercetător documentarist la Biblioteca Filialei din Cluj a Academiei Române. Într-o situație asemănătoare s-au aflat L. Blaga și D. D. Roșca. De notat că activitatea de cercetător documentarist nu era una dezonorantă. Formele de activitate într-o bibliotecă universitară sunt variate: de la mânătorul de carte la documentarist, arhivist, făcând organic parte din cercetarea științifică. Academicianul David Prodan a lucrat o viață, cu excepția unui intermezzo de profesorat – ca bibliotecar arhivist. El însuși declară, în *Memorii* (p. 56): „Cât de mult am ținut la meseria mea de bază, dovadă simplă e că multă vreme mi-am ținut postul de la Biblioteca drept post principal și catedra secundar, deși pierdeam material mult”. Cât de mare era prețuirea bibliotecarului arhivist se vede din faptul că este ales, încă din anul 1948, membru corespondent al Academiei Române, iar în 1955 este titularizat. De asemenea, a fost laureat al Premiului de Stat. Lucrările sale sunt fundamentale pentru Istoria Transilvaniei. Liviu Rusu va reveni, mai târziu, la Catedra de estetică, acum în cadrul Facultății de filologie, și va publica lucrări de mare valoare. Amintim numai câteva titluri, care le indică actualitatea: *Viziunea lumii în poezia noastră populară* (1979); *Eschil, Sofocle, Euripide* (1961, 1968); *Scrieri despre Titu Maiorescu* (1979). Ceea ce trebuie apreciat în mod deosebit este preocuparea lui L. Rusu, ca profesor de estetică, pentru educația estetică a studenților (nu numai a celor care-i frecventau cursurile). Au rămas în amintirea foștilor studenți audițiile muzicale comentate, la care profesorul aducea propriile sale discuri cu muzică clasică. A regizat piesa *O scrisoare pierdută*, prezentată la înalt nivel artistic în sala mare a Casei

Universitarilor. Studentul la psihologie Nicolae Pârvu (profesorul de mai târziu de la Universitatea din Timișoara, autorul *Studiilor de psihologia artei*) a creat, la nivel de profesionist, rolul cetățeanului turmentat. Importantă, deși mai rar amintită, a fost contribuția profesorului la realizarea cercului literar studentesc de la Sibiu.

Din punct de vedere obiectiv, situația lui **D.D. Roșca** era mai neplăcută, el fiind încadrat ca profesor la catedra de pedagogie, o pedagogie de stil sovietic. Descendent al oierilor din Săliștea Sibiului, D.D. Roșca nu era omul lamentațiilor. Filosof raționalist, spirit critic și caustic, o inteligență sclipitoare, judeca la rece realitatea. O întâmplare din epocă: are loc o ședință de învățământ politic, referent fiind D.D. Roșca. În timpul expunerii, auditoriul a rămas încremenit, gândindu-se la eventualele urmări, atât pentru vorbitor, cât și pentru ascultători. În final, D.D. Roșca anunță, cu tonul cel mai neutru, că întregul text citit de el la ședința de învățământ politic reprezenta o înșirare de citate din Lenin. D.D. Roșca își reia cursul de filosofie, primind titlul de *profesor emerit*, iar în 1963 este ales *membu corespondent al Academiei Române* (la secția Științe economice, filosofice și juridice), devenind membru titular în 1974.

Mihai Beniuc – o înzestrare nativă de excepție. Copil de țăran din Sebiș (ținutul Zarandului), din cauza derivelor istoriei este silit să urmeze școala elementară în limba maghiară. Ajuns la școala românească, talentul său literar se afirmă. Elev fiind în clasa a VI-a a liceului „Moise Nicoară” din Arad, el publică în revista școlară *Laboremus* (1926) traducerea poeziei *Those evening bells* a lui Thomas Moore și două recenzii la cărțile de poezie: *În robia lor*, de Aron Cotruș, și *Scut și targă* de Perpessicius. Traducerea poeziei lui Moore este remarcabilă. Revista arădeană *Salonul literar*, pe care o edita Al.T. Stamatiad - profesorul de limba română al elevului M. Beniuc - o reproduce în numărul său pe mai 1926, notificând *frumosul talent al traducătorului*. Perpessicius o retipărește în *Universul literar*. Cunoscutul critic literar Mihail Dragomirescu recunoaște și el talentul literar și-i publică poeziile în revista *Falanga*, la rubrica „Muguri” (poezii semnate cu pseudonimul Tudor Arsenius). Un efect deosebit de încurajator pentru poetul în devenire l-a avut aprecierea de către Tudor Arghezi și publicarea poeziilor sale în revista *Bilete de papagal* (din cauza dificultăților materiale, revista apărea în dimensiuni mici, titlul sugerând micimea biletelor de papagal; în practica obscurantistă fiecare bilet era o prezicere, biletul fiind tras de un papagal). „Revista *Bilete de papagal* era o peșteră în care intrai pe brânci, dar când te ridicai, te izbeai cu fruntea de ciorchinii stelelor”.

Mihai Beniuc stăpâna nu numai limba engleză, la înaltul nivel necesar unei traduceri de poezie (din matricolele școlare rezultă că avea nota 10 la limba engleză), el și-a însușit temeinic și alte limbi de circulație internațională, ceea ce i-a permis să realizeze traduceri, studii aprofundate de psihologie, filosofie, literatură și critică literară.

El se afirmă ca un strălucit student. În 1931 își ia examenul de licență în psihologie, filosofie și sociologie, cu teza: *Psihologia animală*. În organizarea de atunci a facultății, examenul de licență se obținea cu o materie principală, cu secundar I și secundar II.

Ca șef de promoție, primește o bursă și pleacă în Germania pentru a studia în laboratoarele cunoscutului biolog J. von Ueskuell. Rezultatele cercetărilor experimentale le publică, în 1933, sub titlul: *Bedeutungswchsel der Dinge in der*

Umwelt des Kampffisches Betta splendens Regan și în *Bewegungssehen, Verschmelzung und Moment bei Kampffischen*. În 1934, M. Beniuc a publicat teza de doctorat cu titlul: *Învățare și inteligență la animale*. Va publica apoi studiul cu reverberații mai extinse: *Mediu, preajmă, vatră*.

Multipla sa formare profesională, în cadrul Facultății de Litere și Filosofie continuă să fie fructificată. O bună revistă de învățământ, *Satul și Școala*, îl are drept colaborator în 1936, cu articole de pedagogie școlară și de filosofie. În *Istoria filosofiei moderne publică* (1936) articole despre J. von Ueskuil, W. Stern și M. Driesch.

M. Beniuc își începe cariera didactică la Universitatea din Cluj ca asistent, inițiind studenții în aplicarea statisticii la prelucrarea datelor rezultate în urma cercetărilor psihologice întreprinse. Probabil că specializarea sa în statistică a făcut ca, în timpul războiului, să fie mobilizat la serviciul de cifru (dacă memoria nu mă înșală). După război, M. Beniuc își continuă activitatea didactică, în calitate de conferențiar, la Universitatea din Iași, iar apoi ca profesor la Universitatea din București, până la pensionare.

Inițiind și organizând editarea mării lucrări *Sinteze de psihologie contemporană*, Alexandru Roșca alcătuiește grupa de coordonare generală: M. Beniuc, A. Chircev, V. Pavelcu, Al. Roșca.

O biografie a lui M. Beniuc ar putea fi reconstituită din poeziile sale. O spune el însuși: „În fiecare poezie adevărată este o fărâmă de biografie, mai declarată ori mai reținută, cu unicitatea ei, cu lumină și culoare, cu un pic de bucurie, cu sânge poate, poate cu multă durere. Iar biografia nu se poate exprima în lungimi de undă, în numere, în diviziuni de cadran, ci în imagini ce au păstrat ce a fost mai pur din momentul prins ori evocat de poet. Aceasta este misiunea sa: să smulgă vremelnice, prin intuițiile sale, tot ceea ce poate reda nemuririi. Imaginea pură, rezumativă, absolvită de substanțialitate, atemporală și nesupusă rigorilor spațiului euclidian, nici mișcării, gestului poetului, prin Verb sau Logos, este imperisabilă sinteză dintre vremelnic și etern”. Aici se aude glasul psihologului!

Tudor Bugnariu – omul sub vremi. Se poate pune întrebarea: care ar fi fost cursul vieții sale, dacă nu rămânea în Ardealul de Nord-Vest după Diktatul de la Viena? Clujean, prin mamă înrudit cu familia de intelectuali ardeleni a lui C. Moisil (T. Butnariu era văr primar cu academicianul Gr. Moisil, frate cu soția criticului de artă academician V. Vătășianu, cu soția istoricului academician C. Daicoviciu, cu L. Cuparencu și Z. Bugnariu, profesoare la Facultatea de Filologie). Un imbold de altruism, izvorât din neuitarea nedreptăților și suferințelor românilor ardeleni înainte de Marea Unire, îl determină să rămână alături de victimele din acest colț al României. După 30 august 1940, cunoaște toate nedreptățile și atrocitățile comise asupra românilor. Diktatul era opera nazismului lui Hitler, în alianță cu fascismul. Germania, fiind o țară revizionistă, avea mai mare încredere în Ungaria revizionistă. Horthysmul ocupanților era de cea mai pură esență nazistă. Oare acest complex de factori l-a făcut să-și îndrepte speranțele spre Uniunea Sovietică, considerată ca factor determinant în înfrângerea nazismului și aderarea la socialism? Înțelegerile de la Teheran, Moscova și Ialta au dovedit că nu era o speranță nemotivată. Există momente critice, de ruptură, care nu pot fi înțelese scoase din întreg. Iată ce spunea un țăran ardelean, descriind suferințele rudelor sale refugiate, când îl vizitează „cu pașaport”: „Nu este de trăit aici. Să plece ăștia,

sa vie și dracii, dar să scăpăm de ei” (a se vedea Viorel Cacoveanu, 2007, *Turma*, Cluj-Napoca, Editura Casa Cărții de Știință, p. 18).

Înainte de război, T. Bugnariu era un tânăr visător, ușor nonconformist, așa cum se autoportretează în revista *Titlul*, îmbrăcat malagambist. Sergiu Malagamba era un cântăreț de jazz, care lansase o modă vestimentară pentru bărbați, modă neagreată de autorități). T. Bugnariu avea un mare talent pentru grafică și caricatură, în ele reda destul de fidel figura personajelor, dovedind și un fin umor.

După eliberarea orașului și revenirea la Cluj a Universității, T. Bugnariu va fi profesor de materialism dialectic și istoric, o încărcare profesională deosebit de mare, ținând seama de faptul că examenul de doctorat, la toate disciplinele, includea și aceste materii. În plus, era controlat, ani de-a rândul, de o consilieră sovietică.

Membru corespondent al Academiei Române, din 1955, cu specificarea *Doctor în Litere și Filosofie*; specialist în probleme de materialism istoric și istoria filosofiei; membru în Comitetul Național de Sociologie.

Fiind numit profesor, șef de catedră și decan la Universitatea din București, Tudor Bugnariu se mută acolo, unde rămâne până la sfârșitul vieții. Frumos, distins, cu o conduită spontan cavalerescă, Tudor Bugnariu e dorit mire al fiicei poetului Lucian Blaga. O căsătorie de 32 de ani (din 1956 până la decesul său, în 1988). Ginere sensibil și omenos, de câte ori venea la Cluj să-și viziteze mama și surorile, se interesa și de starea de sănătate a soacrei sale, Cornelia Blaga, născută Brediceanu (n.a. - Brediceni – familie de oameni politici și diplomați de carieră. C. Brediceanu – consecvent susținător al Unirii, iar Caius Brediceanu face parte din delegația română la Conferința de pace. Erau atât de apreciați încât în Banat apăruseră versurile populare: „Nu-i român ca bănațeanu, bănațean ca lugojanul, lugojan ca Brediceanu”).

N.J. În 1940 aveai 22 de ani. A fost un an de mari încercări pentru Universitatea din Cluj. Cum ați putea defini acea perioadă?

M.R. Simplu, dar dureros: **Refugiu și rezistență**. În anii 1940-1944 țara întreagă trecea prin mari greutăți, care au putut fi învinse doar prin *ordine, disciplină și uniune*. În afara celor 400.000 de refugiați și expulzați din Ardealul de Nord-Vest, în România veniseră valuri de refugiați cehoslovaci și polonezi, valuri de refugiați români din Basarabia și Bucovina. Începea războiul de eliberare a Basarabiei.

Universitatea clujeană avea și ea de învins dificultăți. Neputând să fie cuprinsă într-un singur oraș de provincie, s-a divizat: Facultatea de Litere și Filosofie și Facultatea de Medicină s-au refugiat la Sibiu, celelalte în Timișoara.

Datorită virtuților cetățenești mai sus amintite, anul școlar a început la timp, cursurile au continuat fără hiatus, deși o parte din biblioteci și din aparatura laboratoarelor rămăseseră la Cluj, examenele se desfășurau cu același nivel de exigență.

Revista de psihologie continuă să apară fără întrerupere la Sibiu, până la reîntoarcerea Universității la Cluj (1945).

Cei cu o nouă orientare profesională trimit articole în care se reflectă nu numai pregătirea lor de psihologi, ci și problematica noului lor loc de muncă. Lucian Bologa publică articolele *Conducătorul de elevi* (1941), *Elevul conducător în epoca pubertății și adolescenței* (1943) și *Profesorii văzuți de elevi* (1945).

Salvator Cupcea contribuie cu: *Constituția morfologică la bolnavii mintal* (1941) și *Încercarea unui sistem de psihopatologie constituțională evolutiv* (1944).

Ion Pitariu scrie *O anchetă referitoare la idealurile profesionale ale elevilor de liceu* (1942) și *Conceptul și raționamentul matematic* (1944).

De reținut este inițiativa de publicare în *Revista de psihologie* a unor teze de licență, din care menționăm pe cele elaborate de: Nicolae Pârvu, *Metoda evaluării aplicate la cursul superior al liceului* (1940), Mariana Pulpaș (n.a. - Mariana Pulpaș de atunci este interlocutoarea noastră de astăzi, distinsa Doamnă Profesor Mariana Roșca), *Metoda asociației libere* (1943), temă apropiată de problematica psihanalizei. După numirea sa ca preparator (în 1943), Mariana Pulpaș se orientează spre psihologia copilului și publică: *Dezvoltarea și determinarea nivelului mintal al copilului de la naștere la vârsta de 3 ani* (1944) și *Viața emotivă a copilului mic* (1945). Aceste preocupări în domeniul psihologiei copilului și al deficiențelor mintali, începute în condițiile refugiului, se vor amplifica și vor fi de mare folos în constituirea, mai târziu, la Cluj, a Secției de Defectologie, care, astăzi, se numește Secția de Psihopedagogie specială din cadrul Facultății de Psihologie și Științe ale Educației.

N.J. *După revenirea Universității de la Sibiu „acasă” (la Cluj), psihologia s-a putut dezvolta fără nici un fel de opreliști?*

M.R. Nici vorbă. Psihologia, ca disciplină universitară, a avut de înfruntat, în anii postbelici, multe dificultăți. În primul rând, psihologia - considerată ca având implicații ideologice - a fost privită de autorități cu suspiciune. Ca urmare, la severele critici la adresa erorilor comise în URSS prin utilizarea testelor psihologice, și la noi creatorii și utilizatorii acestora erau atacați în ședințe, nu cu argumente științifice, ci doar politice, asemenea unui nou gen de inchiziție.

N.J. *Soțul dumneavoastră, Profesorul Alexandru Roșca, a fost afectat de această nouă conjunctură sau s-a bucurat de o situație privilegiată?*

M.R. Alexandru Roșca nu avea o situație privilegiată. Deși se afirmase ca antifascist din timpul războiului, în perioada marilor „epurări” a fost exclus din partid, pe motive ideologice. La Cluj, acțiunea a fost dirijată de filosoful Pavel Apostol (Pavel Erdős). A fost reintegrat, fără nicio intervenție personală, atunci când, după Declarația din aprilie 1964, autoritățile din România căutau o ieșire din „chingile” staliniste în plan politic, economic și cultural.

N.J. *Care au fost orientările ce au avut ca efect transformarea Catedrei de psihologie de la Universitatea din Cluj în navă amiral a psihologiei din România, timp de decenii?*

M.R. Alexandru Roșca „avea o știință aparte de a-și alege colaboratorii pe criterii valorice; de a-i forma și coordona, într-un climat de optimă conlucrare, pentru atingerea obiectivelor profesionale ce le avea de îndeplinit” (n.a. - M. Aiftincă, 2003, *Timp și valoare*, cap.10, *Alexandru Roșca: Aletheia sau calea devenirii intru umanitate*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, p. 310).

Criteriile valorice nu se reduceau doar la înzestrări intelectuale. De acest aspect își aduc aminte foști studenți și colaboratori, unii dintre ei având și privilegiul de a fi actuali continuatori (n.a. - I. Berar (coord) (2006), *Alexandru Roșca (1906-1966). Omul, Savantul, Creatorul de Școală*, București, Editura Academiei Române, p. 145-193).

George Băcanu, profesor în învățământul pentru copii cu deficiențe de auz, transferat ca specialist în nou înființata secție de Defectologie de la Universitatea din Cluj-Napoca, scrie în amintirile sale: „Grija pentru continuitatea catedrei se manifestă prin asigurarea și selecția plină de răspundere a personalului didactic și de cercetare. Relațiile interpersonale erau dominate de respect, ajutor reciproc, muncă serioasă și creativă, *promovarea valorii pe criterii de competență și trăsături pozitive de caracter, echilibru și armonie*. Eu am avut pur și simplu norocul de a fi primit și a mă integra în acest grup de oameni de foarte bună calitate profesională și caracterială” (n.a. - G. Băcanu, *Amintiri, duioase amintiri*, în I. Berar, *op.cit.*, p. 174).

Într-un colectiv alcătuit pe asemenea criterii valorice era posibilă instaurarea unui anumit stil de muncă, de viață profesională, descris de Valeriu Mare astfel: „În orice domeniu de cercetare, stilul de muncă este un factor decisiv în ceea ce privește calitatea și eficiența activității, atât al fiecărui membru în parte, cât mai ales al echipei în ansamblu. Iar stilul de muncă al echipei se constituie și este operant cu deosebire ca rezultat al calităților de personalitate ale liderului. De-a lungul unei jumătăți de secol, liderul de necontestat al psihologiei din țara noastră a fost Profesorul Alexandru Roșca. Drumul parcurs a fost dificil, dramatic uneori. Dar psihologia românească și slujitorii ei au rezistat tuturor vicisitudinilor, mai mult, au înregistrat reale progrese în variate domenii. Rolul și contribuția Profesorului Alexandru Roșca s-au vădit cu prisosință în activitatea desfășurată, în spiritul său de echipă. Personal, am avut prilejul să mă formeze și să activez de la început (din 1949, după absolvirea liceului) sub îndrumarea Profesorului Alexandru Roșca. Principial, ordonat, calm, perseverent, încrezător în destinul psihologiei românești, *exigent, dar drept în relațiile cu ceilalți, precum și față de sine însuși*, domnia sa a reușit să imprime întregului grup de colaboratori trăsături de echipă. Dar coeziunea de idei și unitatea de acțiune nu excludea nicidecum diversitatea opiniilor, a punctelor de vedere, ci dimpotrivă, de neuitat pentru mine sunt discuțiile sistematice, regulate, din cadrul ședințelor de catedră, consacrate dezbaterii temeinice a problemelor teoretice sau a rezultatelor investigațiilor experimentale întreprinse de membrii catedrei. Fiecare avea libertatea deplină, indiferent de «gradul» sau «autoritatea formală» a persoanelor vizate, să-și exprime punctul de vedere, să critice fără menajamente, dar cu temei, argumentat, să propună rezolvări și interpretări proprii (...). *Așa am învățat să lucrăm, să gândim liber, dar să acționăm împreună, să ne respectăm unii pe alții, să conlucrăm loial, într-un autentic spirit de echipă și în interesul comun al științei psihologice* (n.a. - V. Mare, *Stil de muncă, stil de viață profesională*, în: I. Berar, *op.cit.*, p. 171-172). V. Mare, adolescent fiind, s-a refugiat împreună cu familia în 1944. Rămânerea lui în Basarabia ar fi însemnat deportarea în Siberia, deoarece tatăl său făcuse parte din Sfatul Țării ce declarase Unirea, în 1918. De neuitat au fost pentru noi contribuțiile sale la analiza lucrărilor pregătite pentru tipar. Stăpâna o bogată și curată limbă românească, atât ca stilistică, cât și ca gramatică și ortografie.

Un alt student și ulterior colaborator (ultimul colaborator din generația formată încă din studenție în stilul catedrei), Vasile Preda, subliniază și el rolul trăsăturilor de personalitate în buna funcționare a unei echipe de muncă. „Alexandru Roșca, dedicându-se cu pasiune, consecvență și optimism rațional activității didactice universitare și cercetării din domeniul psihologiei, prin efort propriu și prin *mobilizarea energiilor colaboratorilor săi*, de-a lungul timpului, a

reușit să depășească și să înfrunte cu demnitate piedicile pe care meandrele istoriei le-au pus, sau au încercat să le pună, în diverse perioade, dezvoltării acestei științe” (n.a. - V. Preda, *Profesorul Alexandru Roșca – un remarcabil exemplu de dăruire profesională pentru colaboratorii și continuatorii săi*, în I. Berar, *op.cit.*, p. 133).

Importanța acordată mobilizării, organizării activității colaboratorilor a fost remarcată de Marin Aiftincă: „Ni se pare foarte important să precizăm că în această cursă de fond, Alexandru Roșca nu a fost un alergător singuratic, după modelul altor spirite celebre; el a antrenat cu sine numeroși colaboratori, le-a arătat crestele mirifice pe care trebuie să ajungă; i-a încurajat și sprijinit ca un mecena. Niciodată o asemenea operă, de care îndeobște se vorbește mai puțin, nu este îndeajuns prețuită.” (n.a. - M. Aiftincă, *Alexandru Roșca: Aletheia sau calea devenirii intru umanitate*, în I. Berar, *op.cit.*, p.161-162).

Un colectiv, oricât de valoroși ar fi componenții săi, nu poate funcționa fără o conducere exigentă, dar pe deplin înțeleasă, pentru că, așa cum remarca V. Mare, Alexandru Roșca era exigent și cu sine însuși. Dumitru Salade, care l-a cunoscut atât ca student, cât și în calitate de coleg (când a devenit șeful catedrei de pedagogie), scrie: „Ca educator, spre deosebire de alți profesori, Alexandru Roșca acționa indirect, prin exemplul propriu, fără teorii, explicații sau sancțiuni. Seriozitatea, și așa spune chiar solemnitatea cu care își îndeplinea funcțiile, era mai eficientă decât invitațiile, observațiile sau reproșurile (...) Sever și rece la prima vedere, făcea impresia unui om care nu cunoaște altă atitudine decât cea oficială. Înscriș întotdeauna în cadrul obligațiilor profesionale, omul disciplinei și al legității devine la locul de muncă un pilon important al mecanismului social, menit să asigure liniștea și confortul oamenilor. Profesorul Roșca nu era obișnuit cu compromisurile, cu târguielile sau cu concesiile neprincipiale. Cunoscut ca un om cu convingeri și atitudini ferme, nici nu era solicitat să le încalce. Distanța dintre el și studenți sau colaboratori este micșorată prin corectitudinea soluțiilor oferite, prin înțelegerea și prioritatea acordată problemelor sociale esențiale.” (n.a. - D. Salade, *Profesorul Alexandru Roșca – un psiholog în acțiune*, în I. Berar, *op.cit.*, p. 148-151).

Acceptarea exigențelor prin înțelegere este amintită și de Horia Pitariu. „Cred că Profesorul nu impunea nimănui ore de prezență la catedră, dar exemplul său era urmat. Se lucra mult, între orele 9.00 și 22.00. Cu alte cuvinte, toți erau convinși ca numai printr-o muncă sistematică se poate să devină un psiholog competitiv. Studenților li se dădea un exemplu pe care mulți îl urmau, fără alt imbold din afară. Ușa Profesorului și a oricărui dintre membrii catedrei era deschisă pentru studenți, iar cel care solicita un ajutor îl primea imediat. Știam însă un lucru, că la Profesor „nu se merge cu povești”, ci numai cu probleme profesionale pentru care vrei un sfat competent. Nu tolera conflictele, dar dacă se iveau le rezolva imediat (n.a. - H.D. Pitariu, *Profesorul Alexandru Roșca – un ctitor al școlii de psihologie clujene*, în I. Berar, *op.cit.*, p. 173).

Obiectivitatea, relațiile profesionale principiale asigurau un climat de lucru lipsit de disensiuni, conflicte personale, fapte subliniate și de Romeo Dăscălescu: „Alexandru Roșca nu se oferă ca merele coapte la cules. Ca să-l obții și se cerea curajul autocunoașterii pentru a rezista la un dialog în care competența era mult solicitată. Cu Alexandru Roșca nu se puteau realiza șuete, taifasuri. Confruntări, retușuri de opinii – da!” (n.a. - R. Dăscălescu, *Controversatul Profesor Alexandru Roșca*, în I. Berar, *op.cit.*, p. 165).

Acestea au fost coordonatele pe care s-a orientat nava Catedrei de psihologie a Universității din Cluj, în apele tulburi ale anilor postbelici.

Alexandru Roșca era convins că psihologia se poate impune numai printr-o mobilizare, cooperare cât mai largă. El dispunea de două atuuri care să asigure o colaborare perfectă. În primul rând, **principialitatea** sa în relațiile profesionale. „La Profesorul Roșca nu putea fi găsită o ruptură între ceea ce făcea și ceea ce credea sau zicea“, își amintește D.Salade (n.a. - D. Salade, *op.cit.*, 35, p. 148). Al doilea era **modestia**. Prin modestia sa nu rănea orgolii, nici chiar reale preemțiuni. Colegii simțeau că el nu este preocupat de afirmarea personală, ci de progresul psihologiei românești în ansamblu.

Marin Aiftincă, în calitatea sa de secretar științific al Secției de Filosofie, Teologie, Psihologie și Pedagogie din cadrul Academiei Române, a avut multe ocazii de colaborare cu Alexandru Roșca și a reținut: „Expresie a unei înțelepciuni cu care venea dintr-o lume temeinic așezată în istorie, el considera că oricâte calități ar avea un om, dacă este încrezut, acest mare defect anulează calitățile. Această afirmație ar fi putut rămâne un punct de vedere de înaltă moralitate și numai atât. Dar el însuși era de o modestie arhetipală, care răspândea în jur liniște și confortul gândului. Întotdeauna știa să asculte și să accepte orice critică întemeiată ce venea de la colaboratori, fiind convins că obiectivitatea și adevărul trebuie să domine orice relații subiective într-o comunitate științifică. Era un comportament care nu a erodat cu nimic autoritatea și prestigiul său, ci, dimpotrivă, le-a consolidat și a sporit resursele afecțiunii colaboratorilor față de magistru” (n.a. - M.Aiftincă, *op.cit.*, 28, p. 310).

Când, în 1970, din cauza unui program prea încărcat, Alexandru Roșca își dă demisia de la Institutul de Psihologie al Academiei Române, Robert Floru, director adjunct, și Consiliul științific îi scriu: „Ați acceptat să conduceți și ați condus Institutul de Psihologie de-a lungul acestor ani în condiții de efort intelectual și fizic care au mers până la sacrificiu. Ați făcut-o în numele misiunii pe care v-ați asumat-o și pe care nimeni altcineva nu o putea îndeplini, misiune căreia i-ați închinat întreaga viață și capacitate de muncă: **progresul psihologiei românești**” (n.a. - Extras din scrisoarea adresată profesorului Al. Roșca de către Institutul de Psihologie al Academiei Române, în I. Berar, *op.cit.*, p. 216).

N.J. *S-a spus – și, uneori, nu fără temei – că, în perioada postbelică, dacă la Moscova ploua, la București oamenii erau obligați să-și deschidă umbrelele. La fel se petreceau lucrurile și în domeniul psihologiei?*

M.R. Categorie NU. **Psihologia din România nu a rămas închisă dincolo de „Cortina de fier”**. Și în acest sector, Catedra clujeană de psihologie se orientează pe anumite coordonate. Colectivul începe să studieze sistematic și temeinic rezultatele școlii pavloviene (I.P. Pavlov deținea premiul Nobel pentru Fiziologie), încadrându-le în corpul istoric al psihologiei mondiale.

O primă sinteză se realizează în *Tratat de psihologie experimentală*. Pentru elaborarea lui, Alexandru Roșca, inițiator și principal autor, cere colaborarea lui Vasile Pavelcu de la Iași și a lui Gheorghe Zapan și Paul Popescu-Neveanu de la București. Tratatul constituie prima mare lucrare de afirmare și reabilitare a psihologiei postbelice românești, acordându-i-se, în primul an de apariție, Premiul de Stat (1964). Modul de structurare – într-o sinteză creatoare – este remarcat și apreciat, de profesorul Tadeusz Tomaszewski, de la Universitatea din Varșovia:

„Ceea ce apreciez înainte de toate este faptul că Dumneavoastră sunteți poate primii dintre psihologii care au întreprins o sinteză atât de bogată a operelor recente ale psihologilor din URSS și din alte țări socialiste, *pe fondul literaturii mondiale*” (subl. MR, n.a. - Citatul de față ca și cele care vor urma reprezintă extrase din corespondența Profesorului Alexandru Roșca, aflată în prezent în Legatul Alexandru Roșca, la Departamentul de cercetări Socio-Umane din cadrul Institutului de Istorie “G. Bariț”, din Cluj-Napoca).

O astfel de sinteză îi interesa chiar și pe psihologii din Vest. Marele psiholog francez Henri Wallon scrie: „Un capitol m-a interesat în mod special, acela al abstracției ca rezultat al unui proces pavlovian; voi fi foarte bucuros dacă ați putea face o expunere a ideilor Dumneavoastră într-un articol pe care-l voi publica în *Enfance*”.

Ca răspuns al trimiterii articolului cerut, Hélène Gratiot-Alphandery, redactor șef al revistei *Enfance*, anunță: „Profesorul Wallon, directorul nostru, este deosebit de bucuros de a putea publica acest articol. Noi l-am dat deci fără întârziere la imprimat și va apărea în următorul număr al revistei”.

Frederick Kellog, cu ocazia apariției unei noi reviste, *Europa de Sud-Est*, scria în 1973: „Revista noastră urmărește științele și istoria diferitelor țări ale Europei de Sud-Est: România, Bulgaria, Grecia, Albania și Turcia Europeană. Vă rog să acceptați invitația de a trimite un articol care să poată fi publicat. De asemenea, acceptați să recenzați cărți pentru noi?”. În răspunsul său, Al. Roșca anunță trimiterea unui articol cu titlul: *Cercetări asupra creativității în România*.

Din partea revistei de circulație internațională, *Psychological Abstract*, editată de Asociația Americană de Psihologie, editorul executiv, Philip J. Siegmann, scrie:

“Dragă Prof. Roșca,

Am aflat că plănuieți să participați la Congresul Internațional de Psihologie care se va ține la Washington de la 20 la 26 august. Prezența Dumneavoastră la Washington ne oferă oportunitatea de a controla situația acoperirii literaturii psihologice străine de către *Psychological Abstracts*. Vom aprecia faptul dacă veți găsi timp pentru noi astfel încât să adăugăm surse adecvate de raportare, reviste, etc., la lista noastră”.

Ulterior, Philip Siegmann mulțumește pentru colaborare și scrie că se vor depune toate eforturile pentru a obține revistele și publicațiile din lista oferită, pentru a fi recenzate.

Evidentele dovezi de interes pentru cercetările de psihologie din România au făcut posibilă aprobarea unor reviste cu articole în limbile franceză și engleză: *Revue Roumaine de Sciences Sociales: série de Psychologie* și *Studia Psychologica*.

Oportunitatea acestei inițiative are numeroase confirmări. În 1969, Pierre Salengros, de la Universitatea Liberă din Bruxelles, anunță că o studentă a primit o bursă de trei luni să studieze în România probleme de psihologie industrială și cere să fie asistată în cercetarea sa. În încheiere: „Permiteți-mi să îmi exprim *toată admirația pentru revista Dumneavoastră de Științe sociale* (seria psihologie). Noi încercăm să realizăm o revistă asemănătoare, destinată schimburilor”.

Numeroasele solicitări (mai ales din SUA) ale unor numere, cu indicații bibliografice exacte, vădesc nu numai interesul ci și spectrul larg al specializărilor celor ce le cer. Deosebit de evident a fost interesul manifestat pentru temele: *Rezolvarea problemelor în grup* și *Creativitatea în grup*.

Mai mult, România devine relevantă între specialiști. De exemplu, profesorul H. Herren, de la laboratorul de Psihologie Genetică de la Universitatea din Nancy, scrie:

“Domnule și drag Profesor,

Vă scriu pentru a vă cere să mă ajutați să mă informez asupra eventualei existențe în România a unor lucrări axate pe educația precoce (de exemplu, pe stimularea psihomotrică) (...).

Informații similare din republicile sovietice mi-ar fi de asemenea utile. Toate aceste informații mi-ar permite să efectuez o trecere în revistă a acestor probleme, solicitate de canadieni”.

Relațiile dintre specialiști nu se reduc la schimburi de publicații și scrisori. În 1946, doar la un an de la revenirea Universității din Cluj, Catedra de psihologie primește vizita renumitului psiholog francez Henri Wallon. Tot aici, emitentul psiholog elvețian Jean Piaget ține o prelegere, iar vizita profesorului Paul Fraisse a fost începutul unor permanente și variate colaborări.

Vizitele erau organizate oficial, aveau un caracter strict profesional, între parteneri egali.

H.P. David, Associate Director al Institutului Internațional de Cercetări din Washington, scrie în 1966: „Dragă Dr. Roșca, În numele Consiliului Internațional al Psihologilor, am plăcerea să vă mulțumesc pentru cordiala primire la Institutul de Psihologie în București. Întâlnirea științifică pe care ați organizat-o a fost foarte instructivă și sper că va duce la viitoare schimburi”.

Profesorul W.D. Frolich, de la Universitatea Johannes Gutenberg din Mainz (atunci în Germania Federală), anunță o vizită de zece zile la Academia de Științe Sociale și Politice din București. Ca urmare a unei scrisori din partea profesorului Frölich de mulțumire pentru organizarea întâlnirii, Al. Roșca răspunde: „Sunt bucuros să aflu din scrisoarea Dumneavoastră că ați păstrat bune impresii asupra Institutului de Psihologie al Academiei și ați reușit să aveți un fructuos schimb de opinii și informații. Dumneavoastră mi-ați lăsat mie, colegilor și colaboratorilor Institutului aceleași impresii și am fi foarte fericiți să ne reîntâlnim. Vă adresez mulțumiri pentru că ne-ați ajutat să obținem anumite periodice germane ca schimb cu revista noastră, în limbi străine, *Revue des sciences Sociales/Serie de Psychologie*, cât și pentru copia foto a capitolului 3 din cartea lui von Orten”.

În 1968 profesorul M. Gulutzan, de la Universitatea Alberta-Canada, își exprimă dorința de a culege material pentru cartea în preparare asupra Studiilor psihologice referitoare la dezvoltarea umană în țările Est-Europene. El își va folosi anul sabatic și va veni în România.

Întărirea Asociației psihologilor a fost o altă preocupare a lui Al. Roșca în toți anii (până la deces), cât timp a fost președintele ei. Era o modalitate oficială, organizată, de schimburi profesionale internaționale. Contribuția a fost remarcată de prof. Piret, secretar al Asociației Internaționale a Psihologilor. În acest sens, domnia sa scrie:

“Dragul meu coleg,

Vă confirm primirea noii liste a psihologilor români pe care mi-ați trimis-o și-am primit-o azi dimineață.

Am ținut să vă expediez scrisoarea recomandată, ca să fiu sigur că veți primi călduroasele mele mulțumiri și expresii ale recunoștinței Asociației pentru

prețioasa colaborare. Mulțumită Dvs., România, care acum un an nu avea decât 3 membri, astăzi numără 29.

Sunt cu atât mai fericit cu cât psihologii români sunt nu numai excelenți cercetători științifici, dar că ei aparțin unei țări de veche civilizație latină, ca și partea Belgiei unde locuiesc.

Sunt plăcut surprins de excelența franceză în care scriu românii (...).

Nu știu dacă plănuți să veniți la Congresul de la Amsterdam. Vă trimit programul provizoriu într-un plic separat. În caz afirmativ, voi fi fericit să vă cunosc. În plus, cum sunt chemat să joc un rol important în Asociație (voi fi numit la Amsterdam secretar general-trezorier Dl. Westerlund devenind președinte), voi folosi întreaga mea influență pentru a lărgi Comitetul director. Mai exact, mi-ar face plăcere să fac să intre și un român (...). Voi face această propunere la Amsterdam și, dacă Comitetul director se raliază opiniei mele, vă voi propune ca reprezentant al României; cred că poziția științifică pe care o ocupați în țara dumneavoastră (...) justifică pe deplin această propunere”.

Propunerea sa a fost acceptată, cum se vede din scrisoarea profesorului Gunnar Westerlund, din Stockholm:

“Drag coleg,

În calitatea mea de președinte, am onoarea și plăcerea de a vă informa că în cursul ședinței sale din 19 august 1968, Comitetul director al Asociației noastre v-a propus pentru a intra în sânul său, și că propunerile au fost ratificate în unanimitate de Adunarea generală, în 20 august 1968.

Vă felicit și vă transmit un cordial bine ați venit.”

Poziția de membru al Comitetului director al Asociației Internaționale de Psihologie Aplicată nu era una formală. Ei erau consultați asupra organizării congreselor de psihologie aplicată, asupra unor publicații și în „nășirea” (adică recomandarea) noilor membri.

În diferite poziții oficiale ocupate, Al. Roșca a respectat un principiu autoimpus: să se retragă pentru a-i promova pe tineri. În acest spirit el scria, la 1 februarie 1978:

“Drag coleg,

Am fost foarte onorat de a fi timp de zece ani Membru al Comitetului Director. Acum cred că este cazul de a ceda această onoare unui alt coleg. Din partea mea îl propun, ca nou membru al Comitetului director, pe Domnul Gheorghe Iosif, doctor în psihologie, cercetător la Institutul de Cercetări Pedagogice și Psihologice, delegat IUPS din partea României, secretar științific la *Revista de Psihologie* și *Revue Roumaine des Sciences sociales – série de Psychologie*, principalele publicații periodice (în limba română și în alte limbi străine) din țara noastră, publicate de Academia de Științe Sociale și Politice. Îl propun cu toată responsabilitatea, în calitatea mea de președinte al Asociației Psihologilor din România.

Răspunsul secretarului general-trezorier, R. Piret, este următorul:

“Drag coleg,

Comitetul director, întrunit la Munchen, a acceptat demisia dumneavoastră, dar el v-a conferit titlul de **membru onorific (pe viață)** în semn de mulțumire pentru serviciile aduse Asociației. În consecință, nu mai aveți obligația cotizației,

dar în mod evident, veți continua să primiți revista și să participați la congresele noastre, dacă doriți.”

La recomandarea profesorului R. Piret, Al. Roșca primește, din partea lui Norbert Sillamy, invitația la redactarea a ceea ce se va numi *Dictionnaire Encyclopédique de Psychologie*, plănuit a avea 1600 pagini. Alexandru Roșca a acceptat colaborarea, a trimis biografiile a patru psihologi considerați reprezentativi pentru psihologia românească (N. Vaschide, C. Rădulescu-Motru, Fl. Ștefănescu-Goangă și M. Ralea), iar din creația proprie articolele *Creativitatea științifică și Flexibilitatea*.

N.J. Conferirea titlului de **membru onorific (pe viață)** în *Comitetul Director al Asociației Internaționale de Psihologie Aplicată, în semn de mulțumire pentru serviciile aduse, nu mai necesită nici un comentariu. Cum era văzută în țară, de către colegi, activitatea Profesorului Alexandru Roșca?*

M.R. Calitatea sa de luptător, în toate etapele dificile pentru psihologie, în perioada postbelică, a fost recunoscută prin formulări fără echivoc în dedicațiile consemnate pe cărțile primite.

„*Aprigul luptător pe frontul psihologiei*” scria V. Pavelcu pe cartea **Drama Psihologiei**, din 1972.

„*Domniei Sale Acad. Prof. Alexandru Roșca, acela care de patru decenii luptă pentru menținerea unui nivel de exigență în psihologie. Cu sentimente și considerații deosebite*” - A. Cosmovici și M. Caluschi, Iași, 1985, dedicație pe cartea **Adolescentul și timpul său liber**.

„*Domnului profesor Al. Roșca, alese sentimente de prețuire și respect pentru vigoarea cu care luptă pentru cauza psihologiei*”, V. Ceaușu, București, 1987. Dedicatie pe cartea **Solicitări psihice la aviatori și parașutiști**.

Redăm un scurt fragment din scrisoarea de condoleanțe venită din partea Asociației Psihologilor din Moldova:

„Profesorul Roșca a fost un exemplu de activitate științifică neobosită. Pe lângă numeroasele lucrări personale, el a știut să antreneze colective puternice de cadre didactice și cercetători în elaborarea unor lucrări de referință. Lui îi datorăm manualele universitare care o vreme au fost singurele apreciate de studenți, datorită bogăției de informații, clarității și expunerii sistematice. Apoi, sunt binecunoscutele lucrări privind psihologia experimentală, psihologia școlară, psihologia industrială și interesantele studii referitoare la creativitate. De asemenea, a avut un rol conducător în elaborarea *sintezelor de psihologie contemporană* apărute în deceniul trecut. Toate acestea au făcut ca domnia sa să fie recunoscut și apreciat de specialiștii noștri ca **un reprezentant de frunte al psihologiei românești**” (n.a. - I. Berar, *op.cit.*, p. 193).

N.J. *Revenind la tema discuției noastre...*

M.R. Nu știu cine a fost autorul sintagmei „**școala clujeană de psihologie**”, dar mărturiile contemporanilor dovedesc justetea ei. Da, a fost o școală pentru că a urmărit programatic și sistematic formarea unui stil de muncă profesională, bazat pe colaborare, raporturi colegiale principiale și obiective, în vederea unui scop comun: **dezvoltarea psihologiei românești**. Da, școala și-a avut punctul de plecare la Cluj, dar spiritul ei a iradiat în toate instituțiile consacrate acestei discipline.

Colectivele de psihologi din București, Iași și alte centre științifice din țară au dus colaborarea până la profunde relații prietenești.

N. J. *Soțul dumneavoastră, Profesorul Alexandru Roșca, a contribuit – în calitatea sa de conducător științific de doctorat și de șef de catedră, ani la rând - la formarea atâtor specialiști. Cum s-au manifestat aceștia față de mentorul lor după ce acesta – prin pensionare la cerere – nu a mai avut statutul de șef de catedră?*

M.R. La întrebarea de încheiere, am să iau răspunsul din două cărți.

Profesorul (bucureștean) Romeo Dăscălescu, al cărui nume l-am mai amintit pe parcursul acestei discuții, scrie, în articolul citat și mai sus (n.a. - I. Berar, *op.cit.*, p. 165): „Pentru cei care l-au cunoscut – studenți sau colaboratori – el era PROFESORUL. Erau și alți profesori în juru-i. Ei erau nominalizați cu nume și prenume. Pentru că PROFESORUL era unul singur: el”.

Profesorul Laurențiu Șoitu, de la Universitatea „Al. I. Cuza“ din Iași, într-un eseu în care se referă la tinerii grăbiți să ocupe scaunul mentorului lor, intitulat *Cred în minuni*, scrie: „Și, totuși, am văzut și scaune foarte respectate. La Universitatea din Cluj-Napoca era unul neclintit cu tot cu biroul deservit de el. **Urmașii profesorului Al. Roșca nu au îngăduit să fie deranjat locul magistrului lor.** Mare minune, pentru așa zile de început de veac” (n.a. - Laurențiu Șoitu, 2006, *Restul comunicării (lor) sunt eu*, Iași, Editura Ars Longa, p. 26).

A consemnat: Nicolae Jurcău